ПРИКАЗ НА КНИГА

СНЕЖАНА ФИЛИПОВА. СТУДИИ ЗА ХЕРАЛДИКАТА ВО МАКЕДОНИЈА. СКОПЈЕ: МАКЕДОНИКА ЛИТЕРА; 2015. 139 СТР.; ISBN 978-608-4614-68-5. 400 ДЕН.

Јован Јоновски

https://orcid.org/0000-0003-2448-3441

https://doi.org/10.47763/mher2025.6606

д-р Снежана Филипова е професор на Катедрата за историја на уметност и археологија при Филозофскиот факултет во Скопје. Таа е раководител на секцијата за историја на уметност во Македонскиот византиско-средновековен комитет. Нејзин главен фокус се македонските фрески.

Темата на нејзината книга од 2015 година е претставување на византиските фрески во Македонија како извори за протохералдички симболи. Целта е да се понуди алтернативен поглед за местото на раѓањето на хералдиката – Македонија, за време на Комненовата византиска династија во 1164 година, преку фреските од црквата „Св. Пантелејмон“ во Нерези, близу Скопје. Книгата е само третата публикација што допира до хералдиката во Македонија. Матковски со Грбовите на Македонија (1970) ги обработува само земските грбови во илирските грбовници. Петровски со Хералдика и инсигнии (2009) дава црно-бел учебник по хералдика. Книгата на Филипова нуди сосема поинаков пристап, кој го надополнува оскудното знаење за хералдиката во Македонија, во времето на нејзиното објавување.

Книгата има шест поглавја, без вовед и заклучок, што ја прави составена главно од претходно објавени материјали.

Првото поглавје, „Почетоците на хералдиката“, дава многу краток вовед во хералдиката. Се дискутираат симболите на кралевите, мистификацијата и демистификацијата на орелот, како и она

BOOK REVIEW

SNEZHANA FILIPOVA. STUDII ZA HERALDIKATA VO MAKEDONIJA [STUDIES ON HERALDRY IN MACEDONIA]. SKOPJE: MAKEDONIKA LITERA; 2015. 139P; ISBN 978-608-4614-68-5. 400MKD

Jovan Jonovski

Snezhana Filipova, PhD, is a professor at the Department of Art History and Archaeology, Faculty of Philosophy, Skopje. She is head of the Art History section of the Macedonian Byzantine and Medieval Committee. Her main focus is Macedonian frescoes.

The topic of her 2015 book is the presentation of Byzantine frescoes in Macedonia as sources for proto-heraldic symbols. The purpose is to offer an alternative view of the birthplace of heraldry—Macedonia—during the Komnenoi Byzantine dynasty in 1164, with frescoes from the church of St. Panteleimon in Nerezi, near Skopje. The book is only the third book on heraldry ever published in Macedonia. Matkovski's Coat of Arms of Macedonia (1970) covers only the land arms of Macedonia in the Illyrian armorials. Petrovski's Heraldry and Insignia (2009) is a black-and-white textbook on heraldry. Filipova's book offers a different perspective, adding to the scarce knowledge of heraldry in Macedonia at the time of publication.

The book has six chapters, with no introduction or conclusion, making it a predominantly a compilation of previously published materials.

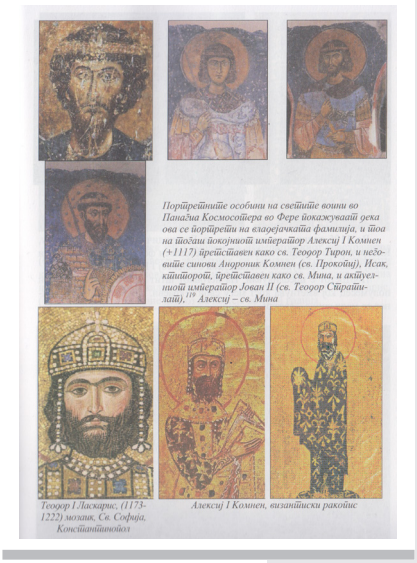
Chapter One, "Beginnings of Heraldry", gives a very brief introduction to heraldry. It has three sections: the first discusses symbols of kings, the second deals with the mystification and demystification of the eagle and the third outlines what the author describes as a heraldic

што авторката го нарекува хералдички систем на симболи.

Второто поглавје, „Белешки за употребата на хералдиката во Византија и византиските инсигнии“, го обработува симболот тетраграматон „В“, како и други симболи на икони и фрески. Разгледува различни типови византиски круни и супедиони. Поглавјето накратко споменува симболи на грбот на Босна, Србија, Хрватска, Русија и Бугарија.

Третото поглавје, „Уметничкото културно наследство на средновековна Македонија и хералдички инсигнии“, е вовед на три страни во следните три поглавја. Филипова ја претставува Македонија како една од најбогатите земји со ранохристијанска и византиска уметност во поширок контекст на влијанија.

Четвртото поглавје, „Св. Пантелејмон во Нерези, комненовската хералдика и династичките портрети во фрескосликарството“, се фокусира на шесте свети воини прикажани со штитови на фреската од 1164 година. Прави споредби со други цркви, се разгледуваат нивните житија и култови, како и симболите споменати во нив.

Теодор I Ласкарис, (1173-1222) мозаик, Св. Софија, Константинопол

Алексиј I Комнен, византиски ракопис

Петтото поглавје, „Ликовни хералдички извори во Македонија во посткомненовскиот период“, е најобемно. Го обработува двоглавиот орел на фрески и археолошки артефакти (монограми, скулптури, печати). Дава краток преглед на грбот на Македонија во европските и илирските грбовници, како и на припишаниот грб на Александар Велики. Го опишува двоглавиот орел во црковен мебел и одежди, како и хералдички штитови на фрески и примери во применетата уметност.

Шестото поглавје, „Хералдички белешки за македонските знамиња и мијачкото знаме“, почнува со краток вовед за појавата и развојот на знамињата, без вексилолошка анализа. Се разгледуваат македонските револуционерни знамиња од XIX век, како знамето од Разловечкото востание (1876) и неколку илинденски знамиња (1903). На крајот се дискутира за мијачките знамиња и нивните симболи, со можни врски со

system of symbols.

Chapter Two, “Notes on the Usage of Heraldry in Byzantium and Byzantine Insignia”, examines the Byzantine “B” tetragrammaton symbol and other symbols on icons and frescoes. It includes a section on different types of Byzantine crowns and suppedions. This chapter also briefly mentions symbols used in Bosnian, Serbian, Croatian, Russian, and Bulgarian coat of arms.

Chapter Three, “Artistic Cultural Heritage of Medieval Macedonia and Heraldic Insignia”, is a three-page introduction to the next three chapters. Filipova presents Macedonia as one of the richest countries in early Christian and Byzantine art, within a wider sphere of influences.

Chapter Four, “St. Panteleimon in Nerezi, Komnenoi Heraldry and Dynastic Portraits on Frescoes”, focuses on the images of six warrior saints depicted with shields in the fresco from 1164. Comparisons are made with similar compositions in other churches, along with details of the saints’ hagiographies and their cults are celebrated. The chapter also examines symbols mentioned in their hagiographies.

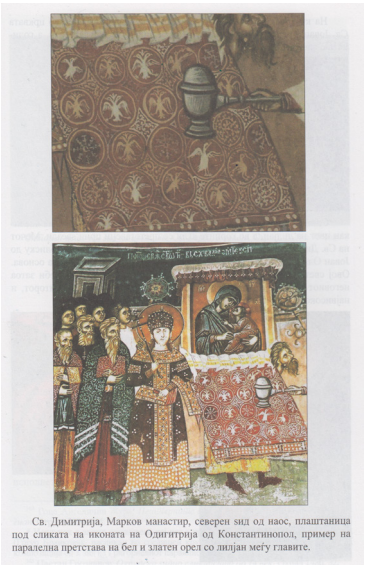
Chapter Five, “Art Heraldic Sources in Macedonia in the Post-Komnenoi Period”, is the largest. It covers the double-headed eagle on frescoes and other archaeological artifacts, including monograms, sculptures, and seals. The author then turns to the coat of arms of Macedonia, giving a brief overview of the armorials where the arms appear, both European and Illyrian, without much detail. The coat of arms attributed to Alexander the Great is described in the same manner. Filipova continues with descriptions of the double-headed eagle as part of church furniture and vestments depicted on frescoes and icons. At the end of this long chapter, she provides information about heraldic-style shields on frescoes and examples of heraldic themes in applied arts.

Chapter Six, “Heraldic Notes on Macedonian Flags and the Miak Flag”, begins with a very short introduction to the appearance and development of flags, without vexillological elaboration. It continues with Macedonian revolutionary flags from the 19th century, such as the Razlovci Uprising flag from 1876 and several Ilinden Uprising flags from

грбот на Ѓорѓи Кастриот Скендербег.

Книгата нема заклучок, туку завршува со список на користена литература.

Ова дело претставува истражување на мотивите и симболите, најчесто на фрески во Македонија, кои се појавуваат и во хералдиката. Иако не е книга за хералдика во класична смисла, таа го проширува опсегот на симболичката и културната заднина во Македонија и можните врски со хералдички мотиви. Со оглед на малата бројност на хералдички книги во Македонија, секој сериозен истражувач на хералдиката на Македонија и Балканот може да има корист од оваа книга.

Св. Димитрија, Марков манастир, северен ѕид од наос, плаштаница под сликата на иконата на Одигитрија од Константинопол, пример на паралелна претстава на бел и златен орел со лилјан меѓу главите.

Авторката, како експерт за историја на уметност, ја разгледува хералдиката само од визуелна страна, лоцирајќи симболи на фрески. Таа ги изоставува основните принципи на хералдиката како наследен систем на симболи заснован на правила. Недостига хералдички блазон во описите. Македонскиот блазон е добро развиен од Македонското хералдичко здружение, каде што Филипова била потпретседател (2003–2007), можеби поради прекинатите врски во 2009 година. Забележливо е речиси целосното отсуство на цитати од трудови на членови на здружението кои оформиле некои од идеите презентирани во книгата. Недостигот на извори за сликите во книгата претставува голема слабост.

Во заклучок, ова е една од ретките книги за хералдика во Македонија. За пошироката јавност таа нуди нова позиција – дека Македонија не е далечно место за хералдиката, туку центар на нејзините зачетоци. Доказите се траги на фрески во македонски цркви од 1164 година. За експертите, книгата претставува корисен индекс на можни хералдички мотиви низ Македонија.

Иконостас

На иконостасот на црквата од манастирот на Св. Наум, близу Охрид, под Големиот Крст (1711) меѓу двата змеја откриј обратно поставен грб, кој се состои од црвен флорален орнамент, можеби лавор, претставен на штит со златна заднина. Двата големи змеја овде како да имаат улога на штитодржачи.

Можеби овој грб е оној од печатот на манастирот разгледан погоре, кој подоцна бил покриен со арапски текст?

Царски двери

Древните царски двери од 15 век наваму во најголем број случаи го содржат многупати реплицираниот двоглав орел впишан во медаљон. Овде ќе ги споменам дверите кои се чуваат во Музеј на Македонија, од црквите Св. Никола, Варош, Прилеп, крај на 15, почеток на 16 век, од Св. Никола, Кратово, Св. Богородица, село Ранковце, Кумановско од 17 век. При тоа, двоглавиот орел е впишан во круг и секогаш се наоѓа во долната половина на дверите под претставата на Благовестите, најгоре, а може да се повтори по целата долна површина на дверите.

94

1903. In the final section, Filipova discusses the flags of the Macedonian Miyak tribe, elaborating on possible interpretations of the symbols used, and connecting them with the coat of arms of George Kastriot Skanderbeg.

The book lacks a conclusion, instead, Filipova ends with a list of references.

This work represents research on motifs and symbols found mainly in Macedonian frescoes that also appear in heraldry. Although it is not a book on heraldry per se—or at least heraldry understood in its classical form—it broadens the scope of symbolic and cultural background in Macedonia and possible connections with heraldic motifs. Given the very limited number of heraldic books in Macedonia, every serious researcher of Macedonian and Balkan heraldry could benefit from it, which is the book's main contribution to the field.

The author's expertise lies in art history, and unfortunately she approaches heraldry only from a visual perspective, locating symbols in frescoes. She omits the main principle of heraldry as a hereditary system of symbols based on rules and principles. The descriptions of images and examples lack heraldic blazon. The Macedonian blazon is well developed by the Macedonian Heraldry Society, where Filipova served as vice-president (2003–2007), but ties were severed in 2009. Strikingly, there are almost no citations of other articles by members of the society, some of which shaped ideas presented in the book. There are also no sources provided for the images, which is a major weakness.

In conclusion, this is one of the handful of books on heraldry in Macedonia. To the general public, it offers a new perspective—that Macedonia is not a distant place for heraldry but rather a center of its inception. The evidence lies in traces found on frescoes in Macedonian churches beginning in 1164. For experts, it provides a useful index of possible heraldic motifs throughout Macedonia.